

Brussel, veiliger stad

Historicus Lieven SAERENS vertelt over de Jodenvervolging in de hoofdstad en ontdekt de verschillen met Antwerpen

- ▶ In Brussel werden procentueel minder Joden gedeporteerd
- ▶ In Antwerpen was het antisemitisme sterker
- ▶ Grote verschillen onder katholieken

Erik DE SMET

De Belgische Nobelprijswinnaar Fysica François Englert is een Brusselse Jood, maar hij is ook katholiek gedoopt. Dat gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen hij als ondergedoken kind aan deportatie door de nazi's ontkwam. U leest het verhaal in *Onwillig Brussel*, waarin Lieven Saerens, onderzoeker aan CEGESOMA, het relaas doet van de Jodenvervolging en het verzet daartegen in Brussel.

„Bij het schrijven van mijn doctoraat over Jodenvervolging in Antwerpen, constateerde ik al een groot verschil met de situatie in Brussel”, vertelt Saerens. „Hoe dieper ik groef, hoe groter mijn verbazing werd. Joden woonden duidelijk veiliger in Brussel dan in Antwerpen. Van de Antwerpse Joden werd 68 procent gedeporteerd, tegen 37 procent in Brussel. In absolute cijfers was het

verschil minder groot, maar er woonden in Brussel dan ook veel meer Joden dan in de Schelde-stad.”

Vanwaar het verschil? Saerens: „Ten eerste was het antisemitisme in Antwerpen al voor de oorlog sterker aanwezig. In 1936 protesteerden katholieke en rechtse kranten evenals de toekomstige Antwerpse oorlogsburgemeester tegen de aanstelling van een Joodse rechter en in 1939 waren er anti-Joodse rellen. Het belangrijkste verschil is echter dat de Brusselse burgemeesters protesteerden tegen anti-Joodse maatregelen van de bezetter.”

„De Brusselaars gebruikten de krappe speelruimte die de bezetter hen gaf om te weigeren mee te werken”, vervolgt hij. „Ze beriepen zich op de internationale rechtsregels en werden daarvoor door de Duitsers niet gestraft. Oorlogsburgemeester Jules Coelst weigerde in 1942 de davidster te laten verdelen door zijn stadsdiensten. Zijn politie werkte ook niet mee met razzia's, terwijl de hulp van de Antwerpse politie bij aanhoudingen van Joden gaandeweg toenam.”

Uit Saerens' onderzoek leren we dat autoriteiten die zich verzetten, een krachtige voorbeeldfunctie hebben. Vreemd genoeg waren zowel de Antwerpse als

Brusselse oorlogsburgemeesters katholieken. Maar ook Coelst liet zich in zijn dagboek niet bepaald vriendelijk uit over de Joden. „Van oudsher waren katholieken vooral gekant tegen de Joodse religie”, verduidelijkt Saerens. „Maar vanaf de negentiende eeuw zogen ze ook het moderne antisemitisme op.”

In Brussel protesteerde de burgemeester tegen anti-Joodse maatregelen

Niettemin hielpen clerici, kloosters en leken tijdens de oorlog heel wat Joden. Saerens: „Maar ook daarbij merken we regionale verschillen. In Antwerpen boden geestelijken nauwelijks hulp, in tegenstelling tot Brussel en Wallonië. Kloosterorden verborgen er Joodse kinderen en de houding van de Luikse bisschop Kerkhofs verschilde erg van die van kardinaal Van Roey, die eigenlijk niets tegen de Jodenvervolging ondernam.”

Lieven Saerens, *Onwillig Brussel. Een verhaal over Jodenvervolging en verzet*, Davidsfonds, Leuven, 2014, 236 blz., 19,95 euro, ISBN 978 90 5908 556 5.

Besefte de zelfbewuste Mercier hoe zijn patriottische optreden de vredesinspanningen van Benedictus XV bemoeilijkte? © RV

Kardinaal frontaal tegen Duitse bezetter

Jan DEVOLDER peilt naar de rol van kardinaal MERCIER tijdens de Grote Oorlog.

Toon OSAER

Na de Eerste Wereldoorlog werd kardinaal Desiré-Joseph Mercier wereldwijd gevierd als verzetsheld. Dat had hij te danken aan zijn patriottische optreden tegen de Duitse agressor. De geallieerde propagandamachine maakte van hem de verpersoonlijking van het kleine België dat door de Duitse oorlogsmachine barbaars onder de voet was gelopen. In het nieuwe boek *Kardinaal verzet* graaft auteur Jan Devolder dieper in de rol van Mercier.

Al snel na de Duitse inval liet de kardinaal zich gelden als de verdediger van de Belgische onafhankelijkheid en de patriottische waarden. Zijn Kerstbrief van 1914 *Vaderlandsliefde en standvastige lijdzzaamheid* zette enkele maanden na de inval de toon.

In een verheven taal bezong Mercier de moed van de Belgische soldaten en in detail beschreef hij de verwoestingen die de Duitsers tijdens hun inval hadden aangericht. Hij riep zijn landgenoten op geen tweedracht toe te laten, maar de „overweldigende” moedigheid te weerstaan.

Vaderlandsliefde heette in de brief een godsdienstige plicht. Mercier aarzelde zelfs niet om de Duitse bezetter uit te dagen door te schrijven dat „het enige wettige gezag in België, datgene is dat aan onze Koning, aan zijn regering, aan het volk toebehoort.”

Met de Kerstbrief was de relatie met de Duitsers voorgoed verzuurd. De rol die Mercier bleef spelen, doorkruiste de diplomatieke inspanningen van de Heilige Stoel danig om tot een onderhandelde vrede te komen.

Kansen voor de Kerk

In *Kardinaal verzet* analyseert Jan De Volder haarfijn het optreden van Mercier. Hij had toegang tot de Vaticaanse archieven en komt zo tot nieuwe inzichten. Wat historicus Robrecht Boudens in de jaren zeventig over Mercier en de Vlaamse beweging schreef, vult hij aan. De Volder laat ons zien hoe de patriottische hardnekkigheid van Mercier tegen de Vlaamse verzuchtingen, in Rome uiteindelijk zorgt voor meer sympathie voor die Vlaamse eisen. „Het centrale bestuur van de Kerk nam de zaak zeer ernstig, omdat ze er risico's maar ook kansen voor de Kerk in zag”.

In de stroom van publicaties die de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog herdenken, valt dit boek op door zijn degelijkheid, gestoeld op grondige kennis van de historische bronnen.

Jan De Volder, *Kardinaal verzet. Mercier, de Kerk en de oorlog van 14-18*, Lannoo, Tielt, 2014, 272 blz., 19,99 euro, ISBN 978 94 0142 3328.

Klinkers met een koperen plaatje herinneren aan gedeporteerde Joden in Brussel. © Belga Image

Bloedige offers van Texaanse soldaten zijn niet vergeten

Zeventig jaar geleden vond de Slag om de Ardennen plaats. De herinnering leeft in musea en tentoonstellingen

Op 24 januari 1945, vandaag bijna exact 70 jaar geleden, eindigde een van de meest wrede krijgsverrichtingen van de Tweede Wereldoorlog, de Slag om de Ardennen. Het Duitse leger deed in december 1944 een laatste uitval in West-Europa. Het wou de geallieerde legers van elkaar splitsen en zo snel de haven van Antwerpen veroveren. De wapenfeiten

in de Ardennen kostten het leven aan meer Amerikaanse soldaten dan de landing in Normandië. Al vele jaren vinden Amerikaanse toeristen dan ook de weg naar de streek van Bastenaken en Houffalize.

Vier musea zijn gewijd aan de slag en de gruwelijke gebeurtenissen. Het Bastogne War Museum, dat specifiek de strijd in en

om die stad behandelt, opende vorig jaar. Sinds december is er een tentoonstelling te zien over de avonturen van vijf Texaanse studenten die dienst namen en wier leven in de Ardennen een andere wending kreeg. Twee van hen sneuvelden er. De expo is interactief en geeft de bezoeker ook de context van de hele oorlog mee.

De slag had ook zware gevolgen voor de plaatselijke bevolking. In het haast volledig verwoeste Bastenaken en Houffalize leefden velen jarenlang in noodwoningen en 2.500 Ardennenzen stierven. SS-troepen schoten krijsgeslagen en ongewapende burgers zonder pardon neer.

Als je rondwandelt in de streek kom je vanzelf de talrijke mo-

numenten tegen. Ze herinneren vaak aan een bepaald voorval, zoals een hinderlaag waar Amerikanen in liepen of een plek waar burgers hun toevlucht zochten. Soms wordt er zelfs aan de Duitsers gedacht. (EDS)

Bastogne War Museum, open van dinsdag tot zondag van 10 tot 18 uur, 061 21 02 20.